

emccda.europa.eu

Narkootikumid

Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskuse infoleht

ISSN 1725-8499

Khat'i Euroopas tarbimise mõju Euroopa poliitikale

Katapõõsast kasvatatakse Somaali poolsaare mägismaadel, Lõuna-Araabias ja Aafrika idarannikul. Mõnes Etioopia, Kenya, Somaalia ja Jeemeni osas on katapõõsa lehti nende mõõduka ergutava toime tõttu näritud sajandeid ning paljudele inimestele on need seltsielu tavapärase osa. Khat'i tarvitasi valdavalt mehed rangete rituaalidega kogukondlikel pidudel. Umbes tunni möödudes tunneb inimene füsioloogilist erutust ja eufooriat. Sellele järgneb rahulikum, sisekaemuslikum faas, mis läheb järk-järgult üle langusfaasiks, millega võib kaasneda rahutus, ärritus ja kurvameelsus. Kultuuriliselt integreeritud

tarbimismustreid esines traditsiooniliselt tootmispiirkondadega piirnevatel aladel, kus need ergutasid kunstilist eneseväljendust arhitektuuris, käsitöös, luules ja lauludes. Alates 19. sajandi lõpust on transporditaristu pidev areng avanud khat'ile uusi turge. Viimasel ajal on inimeste massilist väljarännet Somaali poolsaarelt seostatud khat'i tarbimise levikuga naaberriikidesse, Euroopasse ja mujale maailma. Tänapäeval ei ole tarbimismustrid enam nii ranged ja võivad kalduda liialdamisse. See võib olla tingitud varem tarbimist reguleerida aidanud kaitsvate kultuuriliste tegurite nõrgenemisest. Täpseid andmeid selle kohta, kui palju inimesi maailmas khat'i

regulaarselt tarbib, saadaval ei ole, ent hinnanguliselt võib neid olla kuni 20 miljonit.

Sahara-tagusest Aafrikast pärit sisserändajate seas on khat'i tarbimine laialt levinud ning üldiselt sellele tähelepanu ei pöörata. Peame tagama, et nende kogukondadega töötavad inimesed teadvustaksid vajadust tunda ära kõik selle aine kasutamisest tulenevad negatiivsed tagajärjed ning nendega tegeleda.

Dr João Goulão,
EMCCDA juhatuse esimees

Mõiste

Khat'i all mõeldakse katapõõsa (*Catha edulis*) noori ja õrnu lehti ning võrseid. Khat'il on palju nimetusi, sealhulgas *qat* (Jeemen), *jad* või *chad* (Etioopia, Somaalia), *mira* (Kenya) või *marungi* (Uganda, Rwanda). Pehmeid lehti ja õrnu rootsusid näritakse ja hoitakse tihedalt kokkusurutud tombuna põsetaskus.

Lühidalt põhiteemast

1. Khat sisaldab ergutavaid aineid, millel on sarnased omadused amfetamiiniga. Need ained puhtal kujul on rahvusvaheliselt reguleeritavate ainete seas, kuid lehed nende hulka ei kuulu.
2. Euroopas reguleeritakse khat'i ainult teatud riikides. Seetõttu on tekkinud nii seaduslikke kui ka kuritegelikke transpordivõrgustikke. Kuigi rahvusvahelise kaubanduse, tarbimise ja konfiskeerimise kohta on vähe andmeid, näitavad olemasolevad andmed, et Euroopa Liidu khat'i-turg on kasvamas.
3. Khat'i tarvitavad peamiselt esimese põlvkonna sisserändajad Sahara-tagusest Aafrikast, selle levikust teistesse kogukondadesse on vähe tõendeid. Teave leviku, tarbimismustrite ja tarbimise tagajärgede kohta on piiratud.
4. Ülemäärane kasutamine võib tekitada sõltuvust. Samuti võib see muidu tervetel inimestel põhjustada somaatilisi ja vaimse tervise häireid. Eriti vastuvõtlikud võivad olla inimesed, kel esineb psüühikahäireid.
5. Sisserändajate kogukondade seas põhjustab khat vaidlusi. Mõne kogukonna arvates toetab see kultuurilist ühtekuuluvust, teised on sellele usulistel ja sotsiaalsetel põhjustel vastu. Uurimisandmeid khat'i tarbimise sotsiaal-majanduslike tagajärgede kohta ei ole praegu piisavalt.
5. Viimase 30 aasta jooksul on khat kujunenud Somaali poolsaare piirkonna tootjariikides oluliseks tööhõive-, tulu- ja sissetulekuallikaks.

1. Khat'i farmakoloogia

Katapõõsa lehtedes leiduvate psühhoaktiivsete ainete seas on katinoon (aminopropiofenoon), katiin (norpseudofedriin) ja norefedriin, kuid kõiki ühendeid ei ole veel uuritud. Katinoon sarnaneb keemilise struktuuri, biokeemilise toime ja käitumusliku mõju poolest amfetamiiniga, kuid selle mõju on poole nõrgem. Tavaliselt näritakse 100–300 g katapõõsa lehti kolme kuni kuue tunni jooksul. 100 g värsketes lehtedes võib katinoonisisaldus jääda vahemikku 30–200 mg; sellest eraldub närimise käigus kuni 90%. See vastab väikesele või keskmisele amfetamiinannusele, kuid aeglane ja vaevaline imendumine piirab annuse kumuleerumist ja takistab maksimaalse plasmasisalduse saavutamist. Kuna katinoon on väga ebapüsiv ja laguneb 72 tunni jooksul pärast taime korjamist, eelistatakse katapõõsa lehti värskena. Katinoon ja katiin ning nende teatud sünteetiliselt valmistatud derivaadid (näiteks metkatinoon) on 1971. aasta psühhotroopsete ainete rahvusvahelise konventsiooni alusel reguleeritud ained, kuid katapõõsa lehed ei ole. Khat'i on mitu korda üritatud lisada rahvusvahelistesse loeteludesse, ent Maailma Terviseorganisatsiooni narkosõltuvuse ekspertkomitee hiljutises koondulevaates jõuti järeldusele, et selleks ei ole piisavalt tõendeid.

2. Õiguslik seisund ja khat'i-kaubandus Euroopas

Kõige värskemad kättesaadavad andmed näitavad, et ebaseadusliku narkootikumina on khat'i kontrollimiseks meetmeid kehtestatud 15 Euroopa Liidu liikmesriigis ja Norras (vt kaarti). Samas on Madalmaades ja Ühendkuningriigis vastu võetud turule mittesekkumise poliitika, mille alusel võib khat'i kui taimset saadust importida, sellega kaubelda ja seda tarbida. Hiljuti soovitasid Ühendkuningriigi narkootikumide kuritarvitamist jälgiv nõuandekomitee ja Madalmaade eksperdid praegust õiguslikku seisundit mitte muuta. Ülejäänud kümnes liikmesriigis khat'i seisundit ei reguleerita.

Khat'i impordi kohta Euroopa Liitu ja selle liikumise kohta Euroopa-siseselt ei ole usaldusväärseid andmeid. Kaks peamist sisenemispunkti on London, kuhu saabub aastas hinnanguliselt 300 tonni Kenyast ja Etioopiast pärinevat khat'i, ning Amsterdam. Mõnes riigis on konfiskeeritud khat'i kogus viimase viie aastaga peaaegu kahekordistunud. Näiteks konfiskeeriti 2008. aastal ainuüksi Saksamaal ja Rootsis vastavalt 30 ja 11 tonni khat'i, Norras konfiskeeriti 2007. aastal 8 tonni khat'i. Madalmaade ja Skandinaavia vahelistel maanteedel konfiskeeritakse üha suuremaid koguseid. Samuti on khat'i konfiskeeritud Põhja-Ameerikasse suunduvatel lendudel, mis näitab seda, et Euroopa Liit toimib transiidipunktina teistesse sihtkohadesse.

3. Khat'i tarbimine Euroopas

Euroopa Liidus piirdub khat'i tarbimine sisserändajatega Somaali poolsaart ümbritsevatest riikidest. Mõnikord saab kõnealust taime hankida nn taimsete mõnuainete üha laienevast veebipõhisest kaubandusest, kuid väljaspool sisserändajate kogukondi on selle tarbijaskond äärmiselt väike. Khat'i tarbimist on uuritud Taanis, Saksamaal, Hispaanias, Itaalias, Rootsis, Ühendkuningriigis ja Norras ning kõige üksikasjalikumalt on kirjeldatud khat'i tarbimist Ühendkuningriigi Somaalia ja Jeemeni päritolu kogukondades. Euroopas tehtud uuringud ei anna kindlat alust levikumäärade hindamiseks, kuid neist saab teavet tarbimismustrite kohta. Üldjoontes selgub uuringutest suhteliselt kõrge regulaarse tarbimise tase (34–67%), kusjuures igapäevaseid kasutajaid on kuni 10%, kellest paljusid iseloomustab mingi sõltuvusnäitaja. Teadmised selles valdkonnas on endiselt märkimisväärselt lünklikud ning tarbimise sotsiaalsetest ja tervislikest tagajärgedest teatakse vähe. On teatavaid tõendeid khat'i-turismi kohta – näiteks tarbivad Skandinaavias elavad somaallased ja Lähis-Ilda turistid khat'i Londonis.

Peale selle näitavad uurimisandmed põlvkondliku lahknevuse esilekerkimist tarbimismustrites. Suuremal osal

regulaarsetest khat'i-närijatest tekkis see harjumus enne Euroopasse tulekut. Teise põlvkonna sisserändajate seas ei ole khat'i tarbimine nii levinud. Võimalikku edaspidist levikut silmas pidades on see oluline tegur, kuna levikut mõjutab khat'i tarbivatest riikidest pärit esimese põlvkonna meeste osakaal rahvastikus.

© Mara Truog

Katapõõsa lehed

Madalmaades ja Ühendkuningriigis, kus khat on lubatud, tarvitatakse seda tavaliselt mafriish-kohvikutes, mis on seltsielu keskusteks: seal saab vaadata telerit ning pakutakse jooke, toitu ja khat'i. Sellistes kohvikutes saab suhelda, viia end kurssi uudistega kodumaalt ning tegeleda muu kogukondliku tegevusega. Khat'i võidakse seltskondlikult tarbida ka kogukonnakeskustes või erakorterites. Khat'i saab osta puu- ja köögiviljakauplustest, esmatarbekauplustest ning isegi ajalehekioskitest. Seevastu Rootsis sarnaneb khat'i müük muude narkootikumidega kaubitsemisega, leides aset üldkasutatavate alade, näiteks autoparklate varjus. Talvel üüritakse „närimiskogunemisteks“ välja eramaju ja -kortereid, suvel kasutatakse nendeks avalikke parke. Khat'i tarbimise kultuuriline omapära mõjutab korrakaitse tagamist ning mõnes riigis, kus seda tehakse jõuliste vahenditega, on see pingestanud suhteid sisserändajate ja politsei vahel.

4. Khat'i tervisemõju

Khat'i tarbimisega on seostatud hulka somaatilisi ja vaimse tervise probleeme. Khat'i uurimine on aga alles lapsekingades ja kindlaid tõendeid

selle kohta on vähe. Üldiselt ei peeta mõõdukat khat'i-tarbimist kahjulikuks. Raskeid kahjulikke toimeid, nagu psühhootiline seisund, seostatakse tavaliselt liigtarbimisega. Aine sõltuvust tekitavate omaduste kohta ei ole väga palju teavet ning kuigi üldjoontes tundub khat'i-sõltuvus mõne teise psühhootilise ainega võrreldes suhteliselt leebe, esineb mõnel tarbijal tarbimise sümptomiteid, mis sarnanevad ergutisõitlastel esinevatega. Üha rohkem on tõendeid selle kohta, et khat võib süvendada olemasolevaid vaimse tervise probleeme ning vallandada psühhootilisi ja agressiivset käitumist, eriti eelsoodumusega inimestel. Kroonilist khat'i tarbimist on seostatud raskete terviseprobleemidega. Sageli on aine enda suhtelist mõju aga keeruline kindlaks määrata muude riskitegurite taustal, mis võivad olla samuti tarbimisega seotud, nagu tubakasuitsutamise, ebatervislik toitumine või peitsiidiidijärgid. Khat'i tarbimisega seostatakse järgmisi negatiivseid somaatilisi tagajärgi: limaskestaprobleemid, kõrge vererõhk,

südame-veresoonkonna häired, kaksteistsõrmikuhaavandid, seksuaalelu häired, maksatsirkuloos ja khat'i närvitel rasedatel imikute väike sünnikaal. Kokkuvõttes ei ole piisavalt tõendeid, et põhjuslikkuse kohta lõplikke järeldusi teha. Samamoodi ei ole üksikasjalikult uuritud ka khat'i võimalikku kasutamist ravitstarbel. Selge on aga see, et tervishoiutöötajad, kes sisseandajate kogukondade liikmeid ravivad, ei ole sageli kursis selle aine kasutamisega seostatavate terviseprobleemidega.

5. Arutelu khat'i üle Euroopas

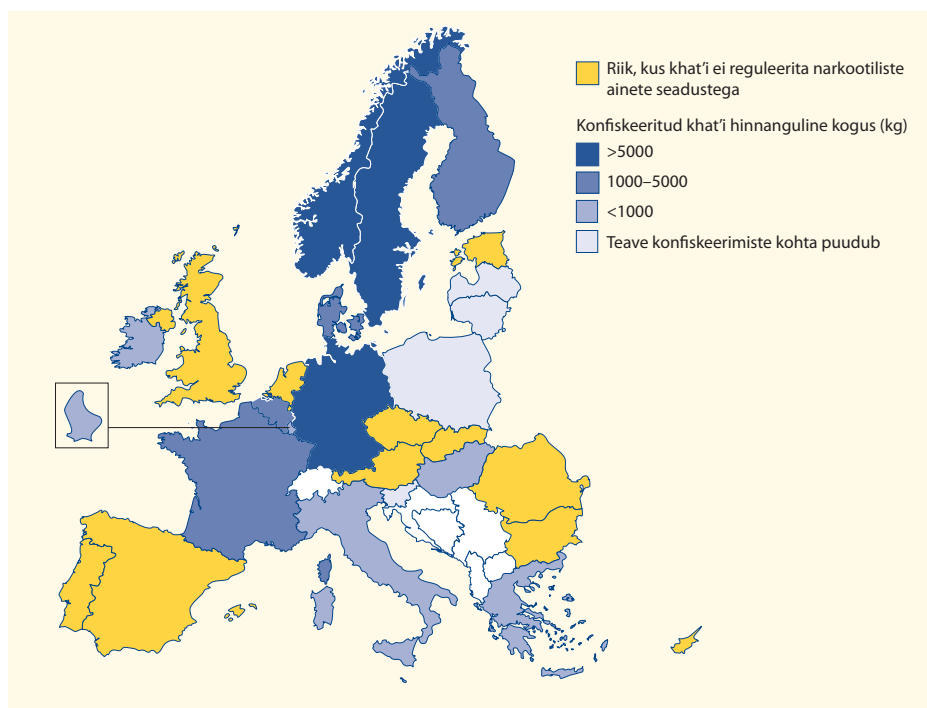
Eurooplased on koloniaalajast peale näinud khat'i tarbimises negatiivset mõju tervisele ja viljakusele. Kui khat Euroopa riikidesse toodi, ilmses pärast seda veel üks probleem, nimelt võib selle kasutamine levida sisseandajatel põhirahvastikku. Euroopa sisseandajate kogukondade seas on khat'ist saanud vaidlusalune teema: paljud peavad seda oma kultuuripärandi osaks, samas

kui teised on sellele usulistel põhjustel vastu. Kuigi islami õpetlased on khat'iga sajanendeid leppinud, on islami fundamentalismi tõus nüüdseks mõnes mõttekoolkonnas esile kutsunud sallimatust selle suhtes. Khat'i tarbimise vastu on protestinud ka vabariiklaste aktivistid, kes seostavad khat'i pideva tarbimisega meeste seas mitut sotsiaalprobleemi. Seda küsimust on keeruline kvantifitseerida. Teaduslikust seisukohast ja kättesaadavate andmete valguses ei ole selge, mil määral perekondade purunemine, kõrge tööpuudus, halb edasijõudmine koolis või eraldatus on tekkinud just khat'i tarbimisest või peitub põhjus hoopis ebasoodsas olukorras ning haavatavate sisseandajate kogukondade struktuurses haavatavuses.

6. Majandustõus ja khat'i tarbimise võõndi areng

Khat'i tootjad Etioopias, Kenyas ja Jeemenis on viimastel aastatel kogunud sise- ja ekspordituru väga suurt kasvu. Hinnanguliselt moodustas khat'i eksport 2003./2004. aastal ligikaudu 15% Etioopia eksporditulust – ajavahemikul 1990–2004 oli see umbes 413 miljonit USA dollarit –, jõudes ekspordikaupade seas teisele kohale. Khat'i tarbimise võõndi riikides on khat'i tootmine, transport, töötlemine ja müük oluline tööhõiveallikas. Praegu on khat'i kasvatamine liikumas uutesse, vähem traditsioonilisematesse kasvatuspiirkondadesse Etioopias, Kenyas, Lõuna-Aafrikas, Sudaanis ja Ugandas. Erinevalt kohvi, puuvilla ja kakao hinnast on khat'i hind kõikunud vähe, tagades kasvatajatele kindla elatise. Arvestades asjaolu, et katapöösas ei karda põuda ning et selle kasvatamine ei ole tööjõumahukas, on khat talupoegadest tootjatele ahvatlev valikuvõimalus. Tootjariikides on khat'i müügiks kasvatamise intensiivistamine põhjustanud tõsiseid tagajärgi keskkonna jaoks ning tekitanud muret toiduga kindlustatuse pärast. Viimasel ajal on tehtud mitu ettepanekut khat'i nõudluse vähendamise kavade kohta, kuid senini ei ole neid laialdaselt rakendatud.

Khat'i õiguslik seisund Euroopa Liidu liikmesriikides ja Norras ning konfiskeeritud kogused, kui need on teada

Märkus: Ungaris khat'i ei reguleerita, kuid konfiskeerimisandmed on olemas katinoonide reguleerimise tõttu.
Allikas: Griffiths jt, 2010. *Journal of Ethnopharmacology* (täiendatud kõige värskemate kättesaadavate andmetega).

Narkootikumid on narkopoliitika infoleht, mida annab regulaarselt välja Lissabonis asuv Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus (EMCDDA). Leht ilmub kolm korda aastas Euroopa Liidu 23 ametlikus keeles ning norra ja türgi keeles. Väljaande originaalkeel on inglise keel. Algallikale viitamisel on väljaande sisu kasutamine lubatud.

Väljaande tasuta tellimiseks võtke palun ühendust elektronposti aadressil: publications@emcdda.europa.eu.

Cais do Sodré, 1249-289 Lissabon, Portugal
Tel +351 211210200 • Faks +351 218131711
info@emcdda.europa.eu • www.emcdda.europa.eu

Järeldused ja ettepanekud

1. Suuremahulisuse, toimeainete ebapüsivuse ja manustamisviisi tõttu ei vasta khat Euroopa põhiliste uimastitarvitajate nõudmistele. Näib, et selle võimalus levida laiemale narkoturule on piiratud.
2. Euroopa khat'i-turg näib kasvavat, ent andmeallikaid ei ole piisavalt, mis osutab vajadusele tõhustada järelevalvet. Paremaid andmeid saaks kasutada aruteludes selle üle, kuidas tegelda selliste probleemidega nagu piiriülene kaubandus, vältides samal ajal juba niigi haavatavate ühiskonnarühmade kriminaliseerimist. Ühtlasi saaks me paremaid teadmisi selle kohta, kuidas reageerida narkootikumide tarbimisele sisserändajate kogukondades.
3. Euroopas tarbivad khat'i peamiselt sisserändajate kogukonnad. Selliseid kogukondi tuleb tõhusamalt teavitada khat'i tarbimise võimalikest tervisega seotud, sotsiaalsetest ja õiguslikest tagajärgedest.
4. Khat'i tarbimine võib põhjustada tervise- ja sotsiaalseid probleeme. Euroopa tervishoiu- ja sotsiaaltöötajad peavad olema võimelised kindlaks määrama khat'iga seonduvaid tagajärgi ning neil peavad olema strateegiad haavatavate kasutajarühmade kaitsmiseks.
5. Khat'i majanduslik tähtsus tootjariikides on suurenenud, osalt Euroopa Liitu suunduva kaubanduse kasvu tõttu. Selliste riikide arengu- ja narkootikumide reguleerimise poliitika nõuab koordineerimist ning Euroopa reguleerimismeetmete võimaliku mõju teadvustamist.
6. Khat'i tarbijate arv Euroopas tundub kasvavat, ent probleemi ulatust ja olemust ei mõisteta eriti. Seega on vaja teadusuuringuid, et paremini hinnata narkootikumi võimalikku turgu ning kõikide sotsiaal-majanduslike ja tervislike tagajärgede ulatust.

Põhiallikad

- Anderson, D., Beckerleg, S., Hailu, D., Klein, A., 2007. „The Khat Controversy: Stimulating the Debate on Drugs”, Berg, Oxford.
- Feyissa, A. M., Kelly, J. P., 2008. „A review of the neuropharmacological properties of khat”. *Progress in Neuro-Pharmacology and Biological Psychiatry* 32, lk 1147–1166.
- Griffiths, P., Lopez, D., Sedefov, R., jt, 2010. „Khat use and monitoring drug use in Europe: The current situation and issues for the future”, *Journal of Ethnopharmacology* 132/3, lk 578–583.
- Klein, A., 2008. „Khat in the Neighbourhood – Local Government Responses to Khat Use in a London Community”, *Substance Use and Misuse* 43, lk 819–831.
- Pennings, E. J. M., Opperhuizen, A., van Amsterdam, J. G. C., 2008. „Risk assessment of khat use in the Netherlands. A review based on adverse health effects, prevalence, criminal involvement and public order”, *Regulatory Toxicology and Pharmacology* 52, lk 199–207.
- Warfa, N., Klein, A., Bhui, K., Leavey, G., Craig, T., Stansfeld, S., 2007. „Khat use and mental illness: a critical review”, *Social Science and Medicine* 65, lk 309–318.

Teave internetis

Briti siseministerium, 2005. Narkootikumide kuritarvitamist jälgiv nõuandekomitee
<http://www.homeoffice.gov.uk/publications/drugs/acmd1/khat-report-2005/>

Euroopa Teadusfond, 2009. Konverentsi veebisait
<http://www.esf.org/activities/esf-conferences/details/2009/confdetail274.html?conf=274&year=2009>

ÜRO Arenguprogramm, rahvusvaheline poliitikakeskus kaasava kasvu alal (IPC-IG), 2007. „Should Khat be banned? The Developmental Impact”
<http://www.ipc-undp.org/pub/IPCOnePager40.pdf>

Maailmapank, 2007. „Towards Qat Demand Reduction”
http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2007/06/26/000090341_20070626112355/Rendered/PDF/397380YE.pdf

Maailma Terviseorganisatsioon, 2006. Narkosõltuvuse ekspertkomitee
http://www.who.int/medicines/areas/quality_safety/4.4KhatCritReview.pdf

Väljaannete talitus

AMETLIK VÄLJAANDJA: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus
© Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus, 2011
DIREKTOR: Wolfgang Götz
AUTORID: Michael Odenwald, Axel Klein, Nasir Warfa
TOIMETAJA: Marie-Christine Ashby
GRAAFILINE KUJUNDUS: Dutton Merryfield Ltd, Ühendkuningriik
Printed in Luxembourg